

L'origine du monde – A világ eredete, avagy Mona Lisa vertikális mosolya

A szerző orvos, közíró, Olaszteleken született 1937-ben, a Székely Mikóban érettségizett, Marosvásárhelyen végezte az orvosi egyetemet. Körorvos volt Oklándon, majd gyermekgyógyász Csíkszeredán. 1983 óta az NSZK-ban él. Az ún. „harmadik kultúrához” tartozónak számítja magát, határterületi és szaktárgyi írásokat közölt erdélyi lapokban. Írásaiból 2004-ben kötete jelent meg, Messzelátó címen.

„A művészet önmagában véve nemes; ezért a művész nem irtózik a közönségestől. Így amikor befogadja, máris megnevesült, és így látjuk a legnagyobb művészeket felségjogaik merész gyakorlása közben.”¹

(Johann Wolfgang Goethe, 1749–1832)

Amikor 2005 decemberében Ausztria soron következő EU-elnökségét Bécsben egy plakátakcióval vezették be, akkor Tanja Ostojic² mellékelt plakátjával meglehetősen, az ország határain messze túl érő kavardást – hogy ne mondjuk, botrányt – váltott ki. Egyesek azon tanakodtak, vajon mit akart ezzel mondani³ – mások azonban erkölcsstelenséget és pornográfiát⁴ kiabáltak; de az MNO oldalain és internetes fórumán ugyancsak szenvedélyes és egyhangúlag elmarasztaló, ugyanakkor az olvasók reménytelen tudatlanságát is bizonyító ócsárkodást folytattak. Hogy a plakát Courbet egyik, a maga korában ugyancsak botrányt kiváltott festményének fotografikus rekonstrukciója volt, arról valószínű csak a KÁFFÉ című Csíkszeredán és Stockholmban szerkesztett, internetes magyar nyelvű lapban lehetett olvasni rövid írásomat képekkel.

Az elmúlt év decemberében volt Gustave Courbet (1819. VI. 10. – 1877. XII. 31.) halálának 130. évfordulója, mely alkalomból egész Európában megemlékeztek a 19. század nagy francia realista festőjéről, aki svájci emigrációban halt meg. Jelen írás nem megkésett méltatás, hanem egy olyan művéről kíván szólni, amelyik történetének par excellence magyar vonatkozásai is vannak. Röviden azonban a festőről:

Courbet szülei kívánságára jogot végzett, majd Párizsban magánúton festeni tanult, és ezután kizárólag a festéssel foglalkozott, amiből családja támogatása nélkül nem tudott

volna megélni. Majd felesége is elhagyta, és magával vitte egyetlen (fiú)gyermek(ük)et is. Belépett a „Realizmus temploma” nevet viselő klubba, de hivatalos elismerésre hiába törekedett. Érdekes például, hogy felkérték, vegyen részt nagyméretű képpel az 1855-ben rendezendő világkiállításon azzal a feltétellel, hogy a képeket zsűri fogja kiválasztani. Ezt ő az alkotási szabadságba való beavatkozásként elutasította, és nem küldött be képet, hanem baráta anyagi támogatásával megnyitotta a *Pavillon du réalisme* címet viselő kiállítást. Majd Frankfurtban és belga városokban állított ki nagy sikerrel, de nemsokára Daumier-vel együtt visszautasította a felajánlott, Légion d'Honneurbe való felvételt, mert az volt a véleményük, hogy akkor az állam bele szól(hat)na alkotási szabadságukba. 1869-ben a párizsi kömmün tagjává választották, republikánusi nézetei alapján. A kömmün legyűrése után, a Vendôme-oszlop széttörésében való részvétele miatt 6 hónapig börtönben ült, azonban megengedték, hogy tovább festessen. Egészségi állapota egyre romlott, majd miután egy klinikai tartózkodása idején festett mind az 50 képét eladta, anyagi helyzete javult. Nemsokára azonban a francia állam a Vendôme-oszlopért hatalmas kártérítési igényt támasztott vele szemben, ami elől Svájcba menekült, ahol életének 59. évében szívelégtelenségben halt meg.

Egyetlen vitatott műve kétségtelenül a szóban forgó *L'origine du monde* – vagyis: *A világ eredete* címet viselő (55 × 46 cm, olaj, vászon), ma a párizsi Musée d'Orsay-ban található képe. A kép elleni kifogások mindmáig a pornográfia fogalmára szorítkoznak. De lássuk először is a kép érdekes történetét.

A kép Khalil Bey egyiptomi diplomata meg-

Tanja Ostojic szóban forgó bécsi plakátja

rendelésére készült. Bey gyűjteménye Courbet más aktjai mellett Jean-Auguste-Dominique Ingres⁵ *Török fürdő* című képét is tartalmazta. Courbet eme képét a Bey vendégei előtt rejtve tartotta. A gyűjtemény anyagát 1868-ban elárverezték, és egy régiségkereskedőhöz került, aki aztán továbbadta; új tulajdonosa 1889-ben a kép elé szereltetett, kulccsal nyitható-zárható másik kép mögé rejtette.

Majd 1910-ben báró Hatvany Ferenc⁶ vásárolta meg, akinél a második világháborút egy banki széfben élte túl, de miután a szovjet katonák a széfet kinyitották – nota bene: a kép még mindig a másik kép mögött rejtőzve, a „felszabadítók” nem bántották –, a kép a budapesti feketepiacra került, majd Hatvany 1946-ban újból megvásárolta 10 000 pengőért. Hatvany 1947-ben Párizsba emigrált, a képet

Gustave Courbet: *L'origine du monde*

kicsempeszték; ezután 1949-ben Fritz Nathan műkereskedőhöz került, majd 1955-ben Jaques Lacan, pszichoanalitikus vásárolta meg, akinek vidéki lakhelyén a képet senki nem láthatta, s csak Lacan 1981-ben bekövetkezett halála után bukkan fel újból, hogy aztán 1988-ban a New York-i Brooklyn Múzeum állítsa ki. 1995-ben a Musée d'Orsay-ba került, ahol fundamentalista moralisták esetleges merénylete ellen külön teremőr felügyelete alatt áll.

A kép értelmezése

Sokan és sokszor magyarázták és értelmezték a képet. Egyetértés van abban, hogy maga a kép címe máris az ábrázolt női vulva kettős természetére utal: egyrészt a szexuális kívánság tárgya, másrészt pedig a szülés, vagyis az új élet kapuja. A pszichoanalitikusok szerint is az eredet kettős jellegű – egyrészt a vágyak célja, másrészt az élet kapuja. Nyilvánvaló, hogy a cím metafizikus értelmezést is lehetővé tesz, amivel sokan éltek is, párhuzamot vonva Heidegger⁷ „a műalkotás eredete – az igazság és a valóság – ahol az ember maga az eredet” tételével. „Egy ateista számára a vulva az univerzum, a világ eredetét jelképezi; a hívő számára az élet kapuját, ami ugyanakkor a valóság és a még nem valóság, a lehetőség áthidalása.”⁸ Mivel pedig a kép központi, kizárólagos témája a vulva, heves reakciót vált ki ma is a nagyközönség soraiban, és muníció a feministák támadása számára, akik úgy vélik, hogy a kép az arc mellőzésével a nőt a vulvára redukálva, valójában a nőnek a pornográfia eszközévé való lealacsonyítását szolgálja.

A mottónak választott Goethe-idézet tartalma egyértelmű, nem igényel magyarázatot; de: a latin OPUS, a francia ŒUVRE nem mindenki által megvalósítható, következésképpen nem mindenki cselekvési lehetősége. Továbbá – érdekes módon – eddigelé elsikkadt az a tény, hogy ha Courbet csak egy erotikus művet akart volna alkotni, akkor nem az arc nélküli nőt ábrázolja így, kiterítkezve, hanem a szokás szerinti módusban fiatal női korpuszt festett volna! Ehelyett azonban egy érett asszonyosság, egy multipara⁹ (vagy annak tűnő) vulváját és ágyékát ábrázolta, ami meg is felel a címben megfogalmazottaknak! Nem valószínű, hogy Bey expressis verbis ilyen képet rendelt volna! Az sem tisztázott, hogy a modell

Bey ágyasa vagy inkább Joanna Hiffernan lett volna, aki több alkalommal volt Courbet aktmodellje.

Feltehető kérdés ez is, vajon a címben foglalt mondanivalóhoz választotta Courbet a modellt és a beállítást, vagy fordítva? Igen-igen valószínű a modellnek a címben foglaltakhoz való megválasztása –, szabadjon ezt így ki mondani, illetve megfogalmazni, Courbet halála után 130 esztendővel.

Egyébképpen a 2007. decemberi Courbet-méltatások során hangzott el, a la grande nation¹⁰ berkeiben megszokott, néha akár fellengzős, de könnyed és az elmét csiklandozó szellemes megjegyzés, miszerint Courbet *L'origine du monde*-ja Leonardo da Vinci ellenpontozása: Mona Lisa vertikális mosolya.

Jegyzetek

1. Eredetiben: „Die Kunst an und für sich selbst ist edel; deshalb fürchtet sich der Künstler nicht vor dem Gemeinen. Ja indem er es aufnimmt, ist es schon eadelt, und so sehen wir die größten Künstler mit Kühnheit ihr Majestätsrecht ausüben.”
2. Tanja Ostoji_ (1972–) Belgrádban élő, szerb feminista és ún. „performance-művész”; e fogalom hermeneutikája helyett talán két képviselőjének megnevezése elegendő lehet a magyarázkodás helyett: Joseph Beuys (1921–1986), aki a híres, egy darab avas vaj egy rozsdás fürdőkádban és más, hasonló installációjával váltott ki meglehetősen botrányt, továbbá napjainkban az osztrák Hermann Nitsch (1938–) vágóhídra emlékeztető, színpadon megrendezett véres orgiáit, amit még a bécsi Burgtheater színpadán is megrendezhetett.
3. Feltételezhető például a következő: az EU úgy vonzza az új tagokat, mint a delejes nő a Freiereket, akiknek azonban leginkább csak romantikus elképzelések vannak arról, amit a címeres lobogó takar.
4. Porno-, pornográf(ia) – gör. π____ (pórné) = ‘szajha’; π____ (pornosz) = ‘szajhás’ és _____ (graphein) = ‘rajzolni/festeni, leírni’; tágabb értelemben: minden olyan anyag, amely célja a minden esztétikai szándék és mondanivaló nélküli, kizárólagosan csak szexuális izgatás, továbbá obszcén (= ‘utálatot keltő’; a lat. ob = ‘ellen’ és a lat. cena = ‘enni’-ből), tehát a közerkölccsel ellentétes ábrázolások; tömören: olyan történet, cselekedet, ami ugyan mindennapos, de nem a kirakatba való, nem nézőközönség előtt szokás ten-

Leonardo Da Vinci: *Mona Lisa* (a horizontális mosoly)

- ni/elkövetni, s aki mégis úgy teszi, az a „pornó/pornográfia/obszcén” kifejezéssel illetendő.
5. Jean-Auguste-Dominique Ingres (1780–1867) – erős antik befolyás alatt alkotó, jeles francia aktfestő.
  6. Bárány Hatvány Ferenc (1881, Budapest – 1958, Lausanne) – eredeti családnévén: Deutsch – a neves magyar-zsidó gyáralapító család tagja, festő, akinek nagy műgyűjteménye a második világháború zűrzavarában elkallódott.
  7. Martin Heidegger (1889–1976) – német filozófus, az egzisztencializmus megalapítója.
  8. Velitutti, Francesco, Verdegiglio, Diego: *Das Buch der Vagina*. Wiesbaden, 2004 (orig. ital.: *Il libro della vagina*).
  9. Multipara – lat., szó szerint: ‘többször szülő’; tágabb értelemben: ‘aki már (legalább egyszer) szült’.
  10. La grande nation – ‘a nagy nemzet’; a németek ezzel a kifejezéssel szokták illetni a szomszédot, csipetnyi iróniával is, amiben ugyanakkor benne foglaltatik csipetnyinél több csodálat és elismerés is.

DR. SZŐCS KÁROLY

Apró nemzetközi fürdő: Malenykije thermae für deux.

(Dr. Magyar László András leleménye)